

CHRESTOMATIA

współczesnych opowiadań japońskich

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

DIALOG

CHRESTOMATIA
WSPÓŁCZESNYCH
OPOWIADAŃ JAPONSKICH

Meiji (1868–1912) – Taishō (1912–1926)

wybór, wstęp i tłumaczenie
Monika Szychulska

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Wydawnictwo Akademickie

DIALOG

Autorzy opowiadań i tytuły oryginałów:

樋口一葉「十三夜」

幸田露伴「太郎坊」

国木田独歩「富岡先生」

夏目漱石「文鳥」

森鷗外「普請中」

有島武郎「実験室」

菊池寛「恩讐の彼方に」

芥川竜之介「秋」

横光利一「御身」

志賀直哉「プラトニック・ラブ」

Redakcja i korekta: Krystyna Kawerska

Skład i łamanie: Ewa Majewska

Projekt okładki: Ana Szoc

Redaktor prowadzący: Magdalena Pluta

© Copyright for the Polish edition by Monika Szychulska and
Wydawnictwo Akademickie DIALOG 2005

Książka dofinansowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i
Sportu

ISBN (ePub) 978-83-8002-308-6

ISBN (Mobi) 978-83-8002-312-3

Wydawnictwo Akademickie DIALOG

00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./fax 022 620 87 03

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

www.wydawnictwodialog.pl

Skład wersji elektronicznej:

[Virtualo Sp. z o.o.](#)

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Spis treści

- [Miłość w literaturze japońskiej w czasach Meiji i Taishō](#)
- Trzynasta noc
- Tarōbō
- Profesor Tomioka
- Ryżowiec
- Remont
- Laboratorium
- Poza miłością i nienawiścią
- Jesień
- Kochana
- Miłość platoniczna
- Przypisy

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Wszystkie rozdziały dostępne w pełnej wersji książki

Miłość w literaturze japońskiej w czasach Meiji i Taishō

Miłość jest jednym z głównych tematów współczesnej literatury japońskiej, której początki sięgają drugiej połowy XIX wieku. Literatura ta powstawała pod przemożnym wpływem literatury europejskiej w czasach otwierania się Japonii na świat.

Zderzenie zacofanego kraju z mocarstwami zachodnimi, posiadającymi liczne kolonie, wskazało na konieczność gruntownych przemian. Cesarz Mutsuhito, który po zniesieniu shogunatu po przewrocie Meiji objął władzę, osiadając w Tokio, nowej stolicy państwa, obrał politykę rządów oświeconych, dzięki czemu kraj wkroczył na drogę pospiesznej i gruntownej modernizacji i westernizacji. Przeobrażeniu struktur rządowych miał towarzyszyć proces postępujących zmian w życiu codziennym oraz w mentalności kształtującego się dopiero nowożytnego społeczeństwa. Wprowadzono nowy podział administracyjny kraju, nowy system monetarny i nowy kalendarz, unowocześniono armię, zreformowano szkolnictwo, służbę zdrowia i infrastrukturę.

U podstaw modernizacji leżał cesarski nakaz zdobywania w różnych zakątkach świata wiedzy praktycznej, co dało początek wyjazdom ówczesnych japońskich inteligentów na naukę do Europy i Stanów Zjednoczonych. Pełni lęku przed ewentualną utratą niezależności, ale i respektu dla cywilizacyjnych zdobyczy Zachodu Japończycy w pierwszych dekadach epoki Meiji błyskawicznie przejmowali wszystko, co europejskie. Ogromnym przeobrażeniom uległ styl życia przeciętnych mieszkańców rozwijających się dynamicznie miast, którzy zaczęli nosić się na modłę zachodnią, korzystać z usług fryzjerów strzygących w stylu europejskim, jadać europejskie potrawy, a z czasem wykazywać zainteresowanie także europejską kulturą i sztuką. Zaowocowało

ono modą na literaturę zachodnią, zwłaszcza w pierwszych latach epoki Meiji. Pojawiały się tłumaczenia arcydzieł literatury francuskiej, angielskiej, rosyjskiej, niemieckiej. Z czasem powstał pomysł zmodernizowania literatury rodzimej.

Wyrazem tej swoistej modernizacji literatury miało być przede wszystkim odejście od skostniałych form językowych na rzecz ujednolicenia słowa pisanego i mówionego („genbunicchi”, 言文一致), w celu jak najrzetelniejszego oddania obrazu pełnej sprzeczności, zrodzonych ze zderzenia z cywilizacją europejską, rzeczywistości ówczesnej Japonii. Ponieważ na wiele nowych pojęć nie raz brakowało odpowiedników rodzimych, zapisywano je często w oryginale, jak na przykład właśnie „miłość”, termin, który zaczął funkcjonować w Japonii w czasach Meiji najpierw w wersji angielskiej – „love” (względnie „rabu”, ラブ), a który z czasem zastąpiono japońskim wyrazem „ai” (愛) czy „ren’ ai” (恋愛).

Pojęcie to było absolutną nowością. Nawiązywało bowiem do właściwie nieznanego do Meiji w Japonii tradycji miłości romantycznej, wyrosłej na gruncie etyki chrześcijańskiej. Tak rozumiana „miłość” zakładała zatem przede wszystkim związek jednego mężczyzny z jedną kobietą i kładła nacisk na konieczność odejścia od związku czysto cielesnego na rzecz relacji duchowej, co ściśle wiązało się z innym nowym w ówczesnej Japonii pojęciem, a mianowicie z pojęciem czystości. Tymczasem w poprzedzającej Meiji epoce Edo (XVII-XIX w.) miłosne relacje, czy to damsko-męskie czy też homoseksualne, określane były terminem „iro” (色), „kōshoku” (好色) lub „jō” (情), przy czym relacje damsko-męskie były bądź to związkami pomiędzy jednym mężczyzną i wieloma kobietami („ipputasai”, 一夫多妻), na co pozwalał tzw. system utrzymanek czy kochanek („mekake-seido”, 妾制度), bądź też pomiędzy wieloma mężczyznami i wieloma kobietami („tafu-tasai”, 多夫多妻), jak na przykład

w tzw. kwartałach rozkoszy. Ponieważ u podstaw relacji „ippu-tasai” oraz „tafu-tasai” zawsze leżała erotyka, problem czystości nie istniał.

Istotny jest fakt, że tego typu „miłosne” relacje funkcjonowały poza małżeństwem, które stanowiło bardziej instytucję o charakterze ekonomicznym i z „miłością” i erotyką niewiele miało wspólnego. Tymczasem w epoce Meiji, kiedy modernizująca się Japonia wzorce obyczajowe i kulturowe czerpała z Zachodu, pozamałżeńskie związki powszechnie stały się przedmiotem potępienia. Dla „miłości” natomiast miało znaleźć się miejsce w małżeństwie. Fakt ten rozbudził oczywiście nadzieje młodych ludzi, zwłaszcza dziewcząt, marzących o miłości platonicznej, której zwieńczeniem byłoby małżeństwo. Z czasem, to jest w połowie lat czterdziestych ery Meiji, zapanowała nowa moda – moda na miłość w małżeństwie.

Ponieważ małżeństwo z „miłości”, oparte na wzajemnej wierności sobie Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna dwojga partnerów, zakładało odejście od powszechnych do czasów Meiji kontaktów mężczyzn z gejszami, kobietami z półświatka czy kochankami, kobiety, które stanowiły niegdyś obiekt „miłości” i pożądania i uważane były za istoty równe boginiom, ponieważ oferowały mężczyznom swoje „miłosne” usługi bądź to w dzielnicach rozkoszy, bądź też w opłacanych dla nich przez patronów domach, spotkały się z dezaprobatą społeczeństwa. W konsekwencji doszło do opartego na dyskryminacji rozróżnienia kobiet na „dobre” i „złe”, co z kolei bezpośrednio wiązało się z kolejnym problemem, mianowicie z kwestią wyboru odpowiedniej na żonę kandydatki. Problem ten był istotny także dlatego, że modne „małżeństwo z miłości” miało z czasem zastąpić tradycyjne małżeństwo swatane. Tymczasem chłopcy i dziewczęta w ówczesnej Japonii nie mieli zbyt wielu okazji do przebywania ze sobą. Zatem nie mogli się dobrze poznać. Światy dziewcząt/kobiet oraz

chłopców/mężczyzn od wieków były w Japonii odmienne i nie przystawały do siebie, przy czym wyjątek stanowiło środowisko wiejskie. Co prawda, w epoce Meiji, zarówno chłopcy, uczący się w liceach czy na uniwersytetach, gwarantujących im w przyszłości karierę zawodową, jak też wywodzące się z dobrze sytuowanych domów panny, których rodziców stać było na zapewnienie im wykształcenia w jednej z powstających od Meiji szkół żeńskich po to, by stały się jak najwartościowszymi kandydatkami na żony i miały większe szanse na znalezienie jak najbardziej wartościowego kandydata na męża, mogli spotykać się czasami na koncertach zachodniej muzyki klasycznej lub w teatrach. Tego typu powierzchowne znajomości przeradzały się często w fascynacje, zwane, oczywiście, „ren'ai”. Jeżeli fascynacje te istotnie kończyły się małżeństwem, związki takie stanowiły zwykle pasmo udręki i rozczarowań.

Na rozczarowania te wpływ miały, rzecz jasna, różne czynniki, a główny czynnik stanowiły Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna przeobrażenia dokonujące się wówczas w systemie rodzinnym. Na przełomie Meiji i Taishō rodziny wielopokoleniowe zaczęły stopniowo zanikać. Zatem o ile, zgodnie z panującym do czasów Meiji zwyczajem, kobiety po ślubie wprowadzały się do rodzinnego domu męża, o tyle, od kiedy małżeństwo stało się sprawą indywidualną, bowiem z miłością związaną, małżonkowie mogli zamieszkać tylko we dwoje, często w bliźniaczych domkach do wynajęcia, budowanych na przedmieściach rozrastających się miast. Codzienne życie ludzi należących do tej nowej klasy średniej wrysowane było w schemat oparty na odmiennym charakterze ról społecznych przypisanych kobietom i mężczyznom od czasów epoki Meiji. W myśl jednego z najpopularniejszych haseł tej epoki, kobiety miały być „dobrymi żonami i mądrymi matkami”, („ryōsaikenbo”, 「良妻賢母」), zatem ich obowiązkiem było zadbanie o męża i dzieci. Zadaniem mężczyzn natomiast,

wykształconego i aktywnego zawodowo, było utrzymanie rodziny. Oznaczało to de facto odizolowanie od świata młodych mężatek, spędzających dzień po dniu w domu w oczekiwaniu na powrót męża z pracy. Wykonywana poza domem praca gwarantowała mężczyznom kontakt ze światem, którego kobiety były praktycznie pozbawione oraz dochody, choć pensja miała służyć utrzymaniu wspólnego gospodarstwa domowego („setai”, 世帯), a dysponować nią miała pani domu.

Szczęśliwa czy tragiczna – miłość, właśnie ze względu na swój indywidualny charakter, ale też na wszelkie wynikające z niej konsekwencje, zwłaszcza na cierpienia („hanmon”, 煩悶), jakich przysparzała, stanowiła niezwykle wdzięczny temat dla ówczesnych młodych i ambitnych pisarzy, którzy odchodząc od przestarzałych form językowych, pragnęli odejść też od konwencjonalnego ujęcia bohaterów, prezentowanych dotąd na zasadzie typów: dobrych lub złych postaci, których wartość określała obowiązująca od wieków w społeczeństwie japońskim etyka konfucjańska. Tymczasem od tej pory, mówiący nowym językiem bohaterowie, mieli być portretowani w sposób realistyczny, a przez to niejednoznaczny. Niejednoznaczności i realizmowi sprzyjała oczywiście prezentacja wewnętrznych przeżyć bohatera zamiast, jak dotąd, jedynie jego przygód. Zatem im bardziej bohater cierpiał, im bardziej zmagał się i im większych zawodów, zwłaszcza miłosnych, doznawał, tym bardziej zasługiwał na uwagę ze względu na swoje złożone i bogate wnętrze.

Założenia te zaproponowali młodzi pisarze japońscy w swoich pierwszych próbach teoretycznoliterackich w dwudziestych latach Meiji, przy czym, początkowo, już samo sformułowanie owych założeń stanowiło nie lada problem. Ówczesny język japoński nie dysponował bowiem odpowiednimi środkami do wyrażania potrzebnych pojęć i tak, psychikę bohatera, jego osobowość czy

właśnie „wnętrze” określili młodzi pisarze mianem „ninjō” (人情), natomiast przygody – „fūzoku” (風俗), a więc terminem, który oznacza też „obyczaje”, „wydarzenia”.

Tymczasem „ninjō” to z jednej strony „jō”, a więc „uczucie”, ale też „miłość”. Z drugiej zaś strony termin ten, już w złożeniu „ninjō”, „ludzkie uczucia”, funkcjonował w tradycyjnie w kulturze i literaturze japońskiej jako kategoria estetyczna przecząca „giri”(義理), „poczuciu obowiązku”, rozumianemu, zgodnie z założeniami etyki konfucjańskiej, przede wszystkim jako absolutna lojalność wasala względem pana. Odrębne te kategorie, „giri” i „ninjō”, prezentowane były w literaturze do końca epoki Edo jako jedna, „giri-ninjō”, stanowiąc swoistą ramę, w której przedstawione były „fūzoku”, przygody bohatera, kończące się dobrze lub źle, w zależności od tego czy bohater wykazywał się raczej cnotą „giri”, czy też nie potrafił zapanować nad targającymi nim namiętnymi uczuciami, „ninjō”. Uczucia te oczywiście były tym zarliwsze, jeśli dotyczyły relacji miłosnych, przez co zwykło się interpretować „ninjō” jako „jō”, a zatem „miłość”. Można więc sądzić, że nowa literatura, która kładła nacisk na prezentowanie „ninjō”, miała nakreślić sylwetkę bohatera uwikłanego w namiętności, najlepiej miłosne, które w zrównanym w prawach społeczeństwie światłej epoki Meiji, a zwłaszcza w demokratycznej społeczności Taishō nie musiały już stanowić przeciwieństwa dla „giri”, poczucia obowiązku wasala wobec pana. Tymczasem okazało się, że nowa rzeczywistość niosła ze sobą nowe obowiązki – obowiązki wynikające z przypisanych kobietom i mężczyznom ról społecznych oraz powinności obywatelskie, wynikające z proklamowanych w kraju od połowy epoki Meiji, a zwłaszcza w epoce Taishō haseł, nawołujących do patriotyzmu, a z czasem do nacjonalizmu.

Wyrazem sprzeciwu wobec obowiązków, „giri”, wynikających z podziału ról, były podjęte przez Japończyków, zwłaszcza w epoce Taishō, poszukiwania nowego ideału kobiecości i miłości, prowadzące do odkrywania podmiotowości kobiety, do rozpropagowania pojęcia „kobiety nowej” („atarashii onna”, 新しい女), wyzwolonej oraz do fascynacji wyzwoloną, wolną miłością („jiyū ren'ai”, 自由恋愛). Natomiast głosem sprzeciwu wobec wkraczającego na ścieżkę militarizmu państwa miała być literatura jako taka, bowiem, z jednej strony, kładła ona nacisk na „jō”, tradycyjnie pozostające w opozycji do „giri”, a z drugiej, stanowiła alternatywę dla młodych wykształconych ludzi, którzy pragnęli iść mniej uczęszczaną, choć też przynoszącą mniejsze korzyści materialne drogą, rezygnując z urzędniczej i wojskowej kariery. Wielkim uznaniem cieszyły się wśród młodych pisarzy w epoce Taishō idee humanistyczne. Interesowała ich szczególnie kwestia wolności, a miłość, gwarantująca Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna wolność, z czasem zaczęła być przez nich pojmowana i prezentowana w kontekście miłości ogólnoludzkiej lub w odniesieniu do sztuki, do piękna i w końcu do literatury.

Monika Szychylska

Wydawnictwo Akademickie DIALOG

specjalizuje się w publikacji książek dotyczących języków, zwyczajów, wierzeń, kultur, religii, dziejów i współczesności świata Orientu.

Naszymi autorami są znani orientaliści polscy i zagraniczni, wybitni znawcy tematyki Wschodu.

Wydajemy także przekłady bogatej i niezwyklej literatury pięknej krajów Orientu.

Redakcja: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/219

tel. (0 22) 620 32 11, (0 22) 654 01 49

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

Biuro handlowe: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./faks (0 22) 620 87 03

e-mail: biurohandlowe@wydawnictwodialog.pl

www.wydawnictwodialog.pl

Serie Wydawnictwa Akademickiego DIALOG:

- Języki orientalne
- Języki Azji i Afryki
- Literatury orientalne
 - Skarby Orientu
 - Teatr Orientu
- Życie po japońsku
 - Sztuka Orientu
 - Dzieje Orientu
- Podróże – Kraje – Ludzie
 - Mądrość Orientu
- Współczesna Afryka i Azja
 - Vicus. Studia Agraria
 - Orientalia Polona

- Literatura okresu transformacji
 - Literatura frankofońska
 - Być kobietą
 - Temat dnia
 - Życie codzienne w...

Prowadzimy sprzedaż wysyłkową